

להזרזת נתן

גליון פ"ו (שנה ב') ◊ פרשת בלק ◊ חודש תמוז שנת תשפ"ג לפ"ק

תורת נתן

פנינים מספרי "להורות נתן"

הגאולה תהיה
כשישראל יהיו בבחינת
ה'ן

הו עב לךד יפן ובגוים לא יתחשב (פג ט). במדרש רבה (פרשת בא פט"ו) מהו הן, כל האותיות מזדווגין חוץ משתי אותיות הללו, כיצד א"ט הרי י, ב"ח הרי י, ג"ז הרי י, ד"ו הרי י, נמצא ה' לעצמה. י"צ הרי ק, כ"פ הרי ק, ל"ע הרי ק, מ"ס הרי ק, נמצא נ' לעצמה, אמר הקב"ה כשם ששתי אותיות הללו אינן יכולין להזדווג עם כל האותיות אלא לעצמן, כך ישראל אינן יכולין להדבק עם כל העכו"ם, אלא לעצמן מפורשים ואין מתערבים בהם, שנאמר הן עם לבדד ישכון ובגוים לא יתחשב.

ועל פי זה יש לפרש הא דיומא (טו): למה נקרא שמן אנשי כנסת הגדולה שהחזירו עטרה ליושנה, אתא משה אמר האל הגדול הגבור והנורא, אתא ירמיהו ואמר נכרים מקרקרין בהיכלו איה נוראותיו, לא אמר נורא, אתא דניאל אמר נכרים משתעבדים בבניו איה גבורותיו, לא אמר גבור, אתא אינהו ואמרו אדרבה הן הן גבורותיו הן הן נוראותיו, הן הן גבורותיו שכובש את יצרו ונותן ארך אפים לרשעים, נוראותיו שאלמלא הוא נורא היאך אומה זו יכולה להתקיים בין האומות (כן הגירסא בילקוט נחמיה ע"ש). ולדברי המדרש יתפרש שפיר, הן הן גבורותיו הן הן נוראותיו, שעל ידי שישראל הם בבחינת "הן" הרומוז שאינם מתערבים בין האומות וכמדרש הנ"ל, הן הגורמים נוראותיו וגבורותיו, שישראל יכולים להתקיים בין האומות, כי אילו היו מתערבים בין האומות אז הן בטלים אצלם ולא היתה להם תקומה ח'ו, ורק על ידי שהן עם לבדד ישכון, על כן בגוים לא יתחשב, אין עושין חשבון שהם מיעוט בין הגוים ונימא דבטלים בהם, אלא על ידי שהם בבחינת "הן" הו להו דבר הניכר שאינו בטל כלל (עין רמ"א י"ד סי' צ"ח ח"ס"ד ובהגר"א שם סק"ח).

וזה שאומרים בנוסח קדושה כתר, "הן גאלתי אתכם אחרית כראשית", שהגאולה תהא ע"י שישראל הם בבחינת הן, שאינם מתערבים בגוים.

ניצוק אינו חיבור דווקא במי גשמים ולא במי נהר יזל מים מדליו וזרעו קמים רבים (פג ז). בסה"ק נועם אלימלך כתב לפרש, שהצדיק הממשיך השפעות להעולמות נקרא דליו, שעל ידו בא השפע, וקיימא לן נצוק חיבור והוא כשר לטבול בו כמו במקוה עצמו, מאחר שנוזל מן הדלי אל הבור הו חיבור לטהרה, והצדיק הו ג"כ כך שהשפע בא אליו ונוזל ממנו אל מקורו למעלה ע"י דבקותו, והו ג"כ נצוק והו חיבור, ויכול להמשיך השפעות בלי הפסק בלי שום פעולה כלל רק בכח צדקתו. וזה פירוש הפסוק יזל מים מדליו, פי' הצדיק ברוב דבקותו בלי פעולה יכול ג"כ להמשיך השפע הנקרא מים שהם חסדים ע"י"ש. והעירני הרה"ג ר' ישראל מילר נ"י, דהא קיי"ל נצוק אינו חיבור וכמבואר בשו"ע או"ח (סי' קט"ו סי"ז).

ונראה ליישב, עפ"י מה שכתב הבית יוסף (י"ד סי' ר"א דף ק"י ע"ב) בשם מרדכי שכתב בשם רבינו תם ז"ל, דהא דניצוק אינו חיבור, היינו דוקא במי גשמים שעתידין לפסוק, אבל מי נהר שאין עתידין לפסוק הו חיבור בטופח על מנת להטפוח ע"י"ש. ועל פי זה אתי שפיר דברי הנועם אלימלך ז"ל, דהא בקרא כאן כתיב כנחלים נטיו כגנות עלי נהר וגו' יזל מים מדליו

שיח נתן

פנינים מספר
"שיחות מלוא מלכה"

הגה"ק רבי ברוך פרענקל ז"ע - בעמח"ס ברוך טעם - ז' תמוז תקפ"ח

היה מפורסם בגאונותו וחריפותו העצומה, ובספריו אנו רואים מקצת מן המקצת בחריפותו. כשבניו ביקשו להדפיס את חיבוריו אחרי פטירתו, שלחו להחתם סופר בקשה שיכתוב הסכמה על חיבורי אביהם הגדול, והתנצלו בפני החתם סופר על שלא שלחו אליו כמה גליונות מהחיבורים שיראה החת"ם במה דברים אמורים, וכתב להם החת"ם "ואני תמה על חכמתו, וכי להסכמתי ועצתי צריך להזריח שמש ואור יקרת של מור אביו הגאון זצלה"ה, וכי לא ידעתי עוזו ותפארתו והדרת גאונו, והלא כל דבריו יאירו כזהר הרקיע יצהירו", והחת"ם כותב עליו "רבן של ישראל" - תוארים כאלו יצאו מקולמוסו של החת"ם רק ליחידי סגולה.

חתנו היה הגה"ק הדברי חיים ז"ע, והדברי חיים הדפיס את ספרו של חמיו "ברוך טעם" והוסיף את הערותיו והגהותיו בעילום שם [כנראה שהתכוין להשמיט את שמו עקב ענותנותו, כמו שראינו בספריו "דברי חיים" בשמות גיטין והלכות מקוואות שהדפיס בעילום שם המחבר, ורק כשהדפיסו נכדיו את ספרו "שאלות ותשובות דברי חיים" כתב את שמו]. וכותב הדב"ח בהקדמה לספר ברוך טעם, שבהיותו בן י"ז שנה נעשה חתנו של הברוך טעם, וישב אצלו לערך שנה אחת "ולמדנו כמעט רוב הש"ס עם הראשונים". וזוהי פליאה עצומה שלמדו רוב הש"ס עם הראשונים במשך שנה אחת, ובפרט ששניהם היו חריפים גדולים ולבטח חידשו חידושים גדולים בעת לימודם בצוותא חדא.

ונביא כאן דבר תורה מבעל ההילולא למען יהיו שפתותיו דובבות - בפרשת השבוע (בלק כג, יג) ויאמר אליו בלק לך נא אתי אל מקום אחר אשר תראנו משם אפס קצהו תראה וכולו לא תראה וקבנו לי משם וגו'. דבתחילה ביקש בלק לקלל את בני ישראל ממקום אחד, אבל כשראה שהקללות נהפכו לברכות ביקש מבלעם שילך איתו למקום אחר. וצריך ביאור למה חשב בלק שאם ילך עמו למקום אחר יועילו הקללות. ומפרש הברוך טעם עפ"י דאיתא בברכות (יג) שבלעם הרשע היה יודע לכונן אותה שעה שהקב"ה כועס בה, ואם היה הקב"ה כועס באותם הימים היו מועילים הקללות ח'ו, ואמרו בגמרא שם שהקב"ה כועס רגע. ובתוס' יש כתבו, ואם תאמר מה היה יכול לומר בשעת רגע, יש לומר כלם. אבל כבר אמרו חז"ל (בבא בתרא קטו) גמריי דלא כלה שבטא, שלא יצליחו העכו"ם ללכות את ישראל לגמרי, ובפרשתן מצינו (בלק כג, ט) הן עם לבדד ישכון ובגוים לא יתחשב, ופירש בתרגום יונתן "לא יהיו נעשין כלה בהיותם בין העמים". ומעתה קשה מה הועיל בלעם בקללו את ישראל בתיבת "כלם" הרי אין בני ישראל נעשים כלה לעולם. וכיון שכן בראות בלק שבלעם אינו מצליח לקלל את בני ישראל כשהם יחדיו משום שאינם נעשים כלה לגמרי, ע"כ

המשך בעמוד הבא

וזרעו במים רבים, הרי דמירי שהמים באים מנחלים נטיו שאינו פוסק, ועל כן יזל מים מדליו, דבזה שפיר אמרינן דנצוק חיבור כענין השואב ע"י הדלי, וזה שסיים וזרעו במים רבים, דכיון דאיכא מים רבים כנהר שאינו פוסק ממילא יזל מים מדליו בדרך נצוק חיבור. ושוב ראיתי בשו"ת מהר"ם בריסק ז"ל (ה"א סי' צ"ז) שעמד בדברי הנועם אלימלך ז"ל, וכתב שהדין דנצוק אינו חיבור לא נזכר מפורש בשו"ע רק בכל ספרי הפוסקים האחרונים מבואר כן ע"י"ש, ובאמת מבואר בשו"ע או"ח הנ"ל דנצוק כזה לא חשוב חיבור לענין טבילה, וכתב במג"א שם משום דליכא כשפופרת הנאד וגם זהו נצוק, ע"י"ש מש"כ ליישב. ולדרכנו יתיישבו הדברים בהרווחה.

בלק רצה לבטל מאה ברכות על ידי מאה קללות

ויתר אף בלק אל בלעם ויספק את פניו ויאמר בלק אל בלעם לקב איבי קראתיך והנה ברכת וגו' (פג ז). וצריך ביאור מה נפקא מינה לדעת שבלק ספק את כפיו.

וי"ל על פי מה שראיתי בקדמונים (שולחן של ארבע עשר א') הטעם שהחוטף ברכה מחבירו משלם עשרה זהובים וככ"ק (צא), דכתיב (שנא ז' ט"ז) כף אחת עשרה זהב, וכף גימטריא מאה רומז על מאה ברכות, והיינו כף אחת ר"ל ברכה אחת מכף ברכות, שויה עשרה זהב עכ"ד.

והנה שורש הברכות הם מאה, ולכן תקנו לומר מאה ברכות כל יום (מנחות מג). וזה לעומת זה רצה בלק לבטל מאה ברכות על ידי מאה קללות, והיינו ויספוק את כפיו, ר"ל כף של קללות לעומת כף של ברכות. וספק כפיו, שתי כפיו, כדי שכף ברכות יתבטלו בב' פעמים כף קללות, וכענין איסורים העולים במאמים (עלה פ"ב מ"א). והכה זו על זו וכפיו"ש, קללה לעומת ברכה.

ואמר לקב איבי קראתיך, דהנה קיי"ל לא תלך אחרי רבים לרעות, דלחייב מיתה לא סגי ב"ב מחיבין ו"א מזכין, דלרעות בעינן תרי רובא דהיינו בשנים יותר (עין סנהדרין ב). ולכן לבטל הברכות ולהרע לישראל, רצה דוקא לקב, דהיינו ק"ב קללות ולא סגי בק"א, כי לרעות בעינן בשנים יותר, והיינו לק"ב אויבי קראתיך.

טעם נפלא שעמלק נאבד אחרון מכל האומות

ראשית גוים עמלק ואתחיתו עדי אבד (פג ט). יש לפרש, דלכאורה היה מן הראוי להיות שעמלק יהא הראשון שייאבד מכיון שהוא היה הראשון שלחם עם ישראל. אולם הקב"ה רוצה להתנקם בעמלק שהוא יראה גדולתן של ישראל שמפילים את כל האומות וכל שונאיהם נכנעים תחתיהם, והוא יאבד דוקא בסוף כדי שיצטער ביותר כאשר יראה שמחתם וגדולתם של ישראל. וא"כ אדרבה בשביל שהיה הראשון למלחמה ע"כ ייאבד אחרון. וזה שאמר ראשית גוים עמלק להלחם בישראל, וע"כ אחריתו עדי אובד, שיאבד בסוף. יה"ר שנוזכה לראות אבדן עמלק בב"א.

**מי שיש לו מאתים זוז חסר דינר
דמותר לו ליטול מן הצדקה אפילו אלף זוז בבת אחת,
ורוצים ליתן לו דינר אחד, אם מותר לו לסרב**

לו אלף זוז שרצו ליתן לו, וזה ודאי תמצאנה אותו רעות רבות וצרות, שהפסיד לעני זה אלף דינרים, אבל המלוה לעני בשעת דחקו שהלוה לו דינר והשלימו למאתים עם זה הדינר, ההוא יקרא וה' יענהו כי לטובתו נתכוין, הואיל ואין זה הדינר של העני וחייב לפורעו, ואכתי לית ליה מאתים זוז ושירי ליטול מכיס של צדקה עיין שם.

הרי שאם היה עני שהיה לו מאתים זוז חסר דינר, וזה השלים לו דינר כדי שלא יוכל לקבל אלף זוז, הרי זה בגדר מכת פרושים, ועל זה נאמר והיה כי תמצאן אותו רעות רבות וצרות. והתלמידים שעשו כן במעשה דרבי היינו משום שהכניסו עין הרע בעני. וא"כ ודאי נראה שהעני עצמו רשאי לסרב לקבל דינר אחד ממעשר עני או צדקה כדי שיוכל לקבל אלף זוז, וזו דודאי דאינו חייב להמציא לעצמו רעות רבות וצרות, ואין שום סברא לומר שלא יוכל לסרב לקבל דינר, דכיון דכך אמרו חכמים שאם הוא חסר דינר אחת עד מאתים רשאי הוא לקבל אפילו אלף זוז, ממילא מותר לו גם לסרב לקבל אותו דינר המשלים למאתים זוז, שאין חיוב שימציא לעצמו רעות רבות וצרות. וגם חזינן דרבי צוה לתלמידיו שיכניסוהו לחנות לקנות דברי מאכל כדי שייחסר לו ממאתים זוז ויהא רשאי לקבל מעשר עני, הרי דליכא בזה מעשה הערמה הגורם הפסד לעניים אחרים, וא"כ גם העני עצמו רשאי להוציא דינר כדי שייחסר לו ממאתים זוז ויהא רשאי לקבל אלף זוז.

(שו"ת להורות נתן - חלק ט סימן סא)

א) ע"ד שהסתפק כת"ה נ"י בהא דשו"ע יו"ד (ס' ר"ג ס"א) במי שיש לו מאתים זוז לא יטול מן הצדקה, ואם יש לו מאתים זוז חסר דינר אפילו נותנים לו אלף זוז בבת אחת הרי זה יטול, ומעתה אם יתנו ליתן לו צדקה דינר ועל ידי זה יהיו לו מאתים זוז, האם מותר לו לסרב לקבל אותו דינר כדי שיוכל לקבל צדקה אלף זוז בבת אחת. וכן אם יש לו מאתים זוז האם מותר לו להוציא דינר אחד כדי שיוכל לקבל אלף זוז בבת אחת עכ"ד.

ב) ונראה להעיר מירושלמי פאה (פ"ה ה"ז), חד תלמיד דרבי היה לו מאתים זוז חסר דינר, והיה רבי רגיל ליתן לו חד לשלש שנים מעשר עני, ופעם אחת הכניסו בו תלמידים עין הרע ומלאו לו עד מאתים דינר כדי שיהא אסור לקבל, וכשבא רבי לזכות לו, אמר התלמיד דכבר אית לי שיעורא ואסור לו לקבל, אמר רבי זה מכת פרושים נגעו בו, (דהיינו העושים עצמם כפרושים הנותנין צדקה ומתכוונים להרע. פני משה), רמז רבי לתלמידיו והכניסוהו לחנות שמוכרין שם מיני מאכל, וחסרו ממנו רובע דינר, וחזר ונתן לו מעשר עני כמו שהיה רגיל, עכ"ד עפ"י פני משה שם. וכן הוא בירושלמי סוטה (פ"ג ה"ד) עיין שם. ובס' אור זרוע (ה' צדקה ס' ע"ד), כתב לפרש הא דחגיגה (ה' א) והיה כי תמצאן אותו רעות רבות וצרות זה הממציא לו מעות לעני בשעת דחקו, וקשה דהא ביבמות (סג א) אמרו המלוה סלע לעני בשעת דחקו עליו הכתוב אומר אז תקרא וה' יענה, ותיירץ דבחגיגה מיירי כגון שהיה לו מאתים זוז חסר דינר ורצו ליתן לו אלף דינרים, ושמוע והמציא לו דינר והשלים לו למאתים כדי להפסיד

המשך "שיח נתן"

התיישב בלק לקלל רק חלק מבני ישראל במקום "אשר תראנו משם אפס קצהו וכולו לא תראה וקבנו לי משם" שהרי על מקצת בני ישראל שפיר יועילו הקללות. וע"כ בתחילה כשלקח בלק את בלעם למקום שראה משם את כל בני ישראל לא חלו הקללות, ומשום כך ביקש ממנו ללכת למקום אחר ששם יראה רק מקצתם, ושם יתכן שיועילו הקללות.

ובזה מפרש מה שאנו אומרים בהגדה של פסח "והיא שעמדה לאבותינו וכו' צא ולמד מה ביקש לבן הארמי לעשות ליעקב אבינו שפרעה לא גזר אלא על הזכרים ולבן ביקש לעקור את הכל שנאמר ארמי אובד אבי". ולכאורה קשה מאד, הרי בליל הסדר אנו מאריכים בסיפור יציאת מצרים, ומשבחים ומפארים לעושה נפלאות גדולות באדמת בני חם נסים ונקמה בפרעה ובכל עם ארצו, ומספרים בגודל רשעותו של פרעה, וא"כ איך יתכן שבהגדה של פסח יסופר שפרעה היה רק רשע קטן, ולבן הארמי היה רשע יותר גדול ממנו, שהוא גזר על הכל ופרעה לא גזר אלא על הזכרים, אתמהא. אמנם עפ"י האמור אתי שפיר, דהנה לא יתכן לכלות את כל בני ישראל מתחת פני האדמה, אבל מקצתם אפשר לכלות רח"ל. והנה פרעה בראותו שלבן הארמי בנסותו לכלות את כולם לא הצליח, התחכם בלבו חכם לרשעה לגזור רק על הזכרים, ומקצתם אפשר לכלות ח"ו ויצליח במזימתו השפילה. נמצא שפרעה היה רשע גדול יותר מלבן הארמי, שהרי פרעה בגזירתו רק על הזכרים, לא מטוב לבו עשה זאת, רק מגודל רשעותו עשה זאת, כי חשב שבאמת אם יגזור להשמיד את כולם לא יצליח, אבל על מקצתם בוודאי יצליח עכ"ד.

ובזה יש לפרש מאמר ההגדה "והיא שעמדה לאבותינו ולנו שלא אחד בלבד עמד עלינו לכלותינו וכו'". עפ"י מאמרם ז"ל (בבא בתרא קטו:) גמירא דלא כלה שבטא, שאין אומות העולם יכולים לעקור את כל בני ישראל חליה, ואף שיכולים לשלוט במקצתם ח"ו, אבל מכיון שהם "עומדים עלינו לכלותינו" לגמרי מבלי להשאיר שריד ופליט לשונאיהם של ישראל, לכן "הקב"ה מצילנו מידם". ויש להוסיף עפ"י מה שכתב בתרגום יונתן (בלק כב, ה) דלבן הארמי הוא בלעם בן בעור. והנה בידוע שבלעם היה מיועצי פרעה שיעץ להרוג את ישראל. ולדרכינו יש לומר דעצתו היתה שאחרי שראה שאינו יכול לעקור את הכל - שהרי בלעם הוא לבן - לכן יעץ לפרעה שישגזור רק על הזכרים ועי"ז יוכל לבצע את זממו ח"ו. והיינו הבה ונתחכמה לו פן ירבה (שמות א, ט), כי בזה רצו להתחכם לרשעה שלא יהרגו אלא את הזכרים, ועי"ז יוכלו לבצע את זממם ומחשבתם הרעה. וזהו שאמרו "צא ולמד מה ביקש לבן הארמי לעשות ליעקב אבינו" כלומר שלבן היינו בלעם ביקש עצות איך לכלות את בני ישראל שהם בני יעקב אבינו, שפרעה לא גזר אלא על הזכרים, וזה היה עצת לבן הוא בלעם, אחרי שראה כי לבן שביקש לעקור את הכל ולא עלתה בידו, כי הקב"ה נשבע לאבותינו הקדושים שלא יכלו בני ישראל לגמרי.

(מוצש"ק פ' חוקת יום ו' תמוז שנת תשנ"ו)

יפה נדרשת

איך מקוים הכתוב עם לבדד ישכן - והלא ישראל מפוזרים בין העמים

ונאמר כאן ד"ת מהגאון רבי יוסף ענגיל זי"ע המובא באחד מספריו הרבים - עה"פ (בלק כג, ט) הן עם לבדד ישפן ובגוים לא יתחשב - דלכאורה קשה הרי אנו רואים שכל בני ישראל מפוזרים ומפורדים בכל קצוי תבל, ומועורבים הם בין הגוים.

ברם הכוונה, דהנה עיקר העיקרים שבאדם הוא המחשבה, שהרי מחשבתו של אדם היא מנהיגתו, וגופא בתר רישא אזיל (עירובין מא.). ואיתא בירושלמי (יבמות פ"ג ה"ב) דעכו"ם אין להם מחשבה, כגון אם רוצים להכשיר מאכל שיקבל טומאה, צריכים לכך מחשבה שהמים יועילו להכשיר את המאכל לקבל טומאה, אבל אם עכו"ם יניח המים, לא יועיל בזה מחשבה להכשיר המאכל לקבל טומאה, דעכו"ם אין להם מחשבה, אבל לישראל מועלת מחשבה.

וממילא אע"ג שישאל מעורבים בין הגוים, מ"מ הני מילי בגופם, אבל המחשבה שלהם הוא בנפרד, דעכו"ם אין להם מחשבה, ומחמת זה הם נקראים "לבדד". וזהו שאמר הן עם לבדד ישכון, ואם תאמר שאנו רואים שאין זה כך, ע"ז אמר ובגוים לא יתחשב ר"ל דעכו"ם אין להם מחשבה, נמצא שישאל הם "לבדד" מחמת שאצלם מועלת מחשבה, ומחשבתם מובדלת מהעכו"ם, משא"כ בעכו"ם דאין להם מחשבה.

(מוצש"ק מברכין מרחשון שנת תשס"ג)